

החברה המסחרית של האחים דל-מדיליה מסיביליה, הייתה ידועה ומפורסמת בכל רחבי ספרד. החברה עסקה ביבוא בדי משי יקרים, בשמים ומצרכים אחרים, שבאו ממדינות רחוקות ויחד עם זאת היא גם ייצאה סחורות עור וזכוכית בעיבוד אומנותי, שטח אשר בו יצא שמה של ספרד לתהילה בקרב עמים רבים.

האחים יעקב וראובן דל-מדיליה ירשו את העסק מאביהם, אשר לעת זקנתו קיבל אות הצטיינות ממלך ספרד על שירותיו שהביאו תועלת רבה למדינה. אלמנתו, דונה רחל דל-מדיליה, הייתה ידועה בלבה הטוב וידה הרחבה בעזרה לעניים ונצרכים. היא עזרה לישיבות ומוסדות תורה ובנתה בית חולים, בו אושפזו חולים עניים חינם אין כסף. בעת המלחמה עם המורדים מצפון-אפריקה עזרה האלמנה רבות לנכים ופצועים, טיפלה בהם במסירות וזכתה לאות הצטיינות וציון לשבח מידי המלכה.

כולם שיבחו ורוממו את משפחת דל-מדיליה הכבודה, אולם –כרגיל במקרים כאלה – לא חסרו גם אנשים צרי-עין שקינאו בהצלחתם. במיוחד קנאו בהם הסוחרים הנוצריים של סיביליה והכמרים שלא יכלו לסבול את הרעיון שמשפחה יהודית תהנה ממנה כה גדושה של עושר וכבוד.

עננים כבדים על שמי ספרד

גדולה היתה השמחה במשפחת דל-מדיליה, כאשר אשתו של יעקב ילדה תאומים, שתי בנות, וכאשר, שנה לאחר מכן, גם אשתו של ראובן ילדה בת. שלוש הבנות נולדו בשבוע של חג החנוכה ואת יום ההולדת שלהן חגגו מידי שנה בשנה, בשבוע החנוכה, כאשר השמחה המשפחתית היתה כפולה: שמחת חג האורים ושמחת יום ההולדת.

הילדות גדלו בחופש ושמחה, מבלי לדעת על העננים הכבדים שהחלו מכסים את שמי ספרד, ובמיוחד ספרד היהודית. כמרים קנאיים הסיתו את ההמון נגד היהודים, במיוחד העשירים שבהם. מפעם לפעם רבו ההתנגשויות, מקרי ההתנפלות על היהודים ושוד רכושם. מגמת הכמרים היתה להכריח את היהודים – באמצעות הרדיפות ושפיכות דמים – להמיר את דתם, להשתמד ולקבל את הנצרות.

במידה מסויימת עלה הדבר בידיהם, כאשר נמצאו יהודים עשירים שלא יכלו לעמוד ברדיפות הקשות ולא היו מוכנים לוותר על רכושם. הללו המירו את

דתם מן השפה ולחוץ, העמידו פנים שהם הפכו לנוצרים, אך לאמיתו של דבר המשיכו לשמור בסתר ובמחתרת על דיני התורה.

יהודים אלו נקראים בהיסטוריה היהודית בשם "אנוסים", לאחר שהיו, כביכול, אנוסים ומוכרחים להמיר את דתם. הם עשו זאת רק מתוך לחץ וכפיה, ורבים מהם חזרו בגלוי אל חיק היהדות ברגע שהצליחו להימלט מספרד ולהגיע לחוף מבטחים.

את האנוסים האלה שנאו הנוצרים עוד יותר מאשר את היהודים וקראו להם כינוי-גנאי "מאראנים", שפירושו "חזירים". הם ראו בהם צבועים, שאינם מאמינים באמונה שלימה בדת החדשה שקיבלו עליהם באונס ולא ברצון.

בין "אנוסים" ליהודים

לעומת האנוסים שהתנצרו למראית-העין נשארו יהודים רבים נאמנים לאמונת אבותיהם, ביניהם הייתה משפחת דל-מדליה. הם השתתפו בצער אחיהם האנוסים וניסו לעזור להם ולעודדם, שיוכלו להמשיך ולשמור על היהדות בסתר ומתוך סכנת נפשות.

אולם הכמרים צמאי-הדם, נציגי "דת האהבה" הנוצרית, לא נחו ולא שקטו. הם הוסיפו לחרוק שן והחריפו את מאבקם נגד האנוסים ונגד היהודים העוזרים להם. כך הוקמה האינקוויזיציה הידועה לשמצה: היא עצרה חשודים ועינתה אותם במרתפיה בעינויים אכזריים, כדי לסחוט מהם "הודאות" על כך שהם "בגדו" באמונתם החדשה.

רבים מהאנוסים שילמו בחייהם בעד חולשתם הרגעית: הם הועלו על מוקדי האינקוויזיציה ונשרפו חיים על קידוש השם. אחרים יצאו "בחסד", בקנס כספי גדול ואזהרה חמורה. בשני המקרים גם יחד נהנו שני גורמים מרכוש המוחרם של הנידון המסכן: בית המלוכה הספרדי והכנסייה הקתולית צמאת-הדם התחלקו ברכוש היהודי השדוד.

דונה רחל ובניה, האחים יעקב וראובן דל-מדיליה, ידעו יפה על הסכנה הצפויה להם. באמצעות קשריהם, הם הצליחו להוציא קצת כסף לאותן מדינות עמהן הם עמדו בקשרי מסחר וקיוו כי יבוא יום בו יוכלו לעזוב את ספרד, המדינה המקוללת שהיתה כה כפויית-טובה כלפיהם, ולהתחיל בחיים חדשים בארץ חופשית שאינה רודפת יהודים. אך לא היה זה קל, כי עיני סוכניו של של טורקוומדה, ראש האינקוויזיציה, בלשו בכל הארץ.

כך בא חג החנוכה, החמישי מאז נולדו התאומות במשפחת דל-מדיליה. כמו בכל שנה, הוחג גם בחנוכה זו יום ההולדת של הילדות. הסבתא דונה רחל הוציאה שלוש תיבות ובהן שלוש סיכות זהב, עשויות בדוגמה של מנורה ואבני אודם נוצצות קבועות בקניהן, כאילו אש להבה יוקדת בהן.

הסבתא רחל הזמינה במיוחד את המנורות-סיכות הללו אצל הצורף הגדול ביותר של העיר, לפי הדוגמה של הסיכה שלה. הילדות הוקסמו מהמתנה שקיבלו וגם המבוגרים הביטו בהתפעלות על המנורות הקטנות העשויות מעשה-חושב. הסבתא תלתה את השרשרת עם המנורה בצווארי הנכדות שלה ושאלה: "היודעות אתן, שרה'לה, רבקה'לה ורחל'ה, מדוע נתתי לכן הפעם מנורה קטנה, דמוית חנוכה, כמתנה?"

- "כן, סבתא יקרה, אנו יודעות" - השיבו הילדות - "בוודאי בגלל שאנו נולדנו בחנוכה!"

"זה נכון" - השיבה הסבתא רחל - "אולם יחד עם זאת היתה לי כוונה נוספת. אני הייתי רוצה, שמנורות אלו אשר אותן תשאו תמיד על צווארכן, יזכירו לכן את הסיפור של חנוכה.

"לפני הרבה-הרבה שנים, כאשר אנו, היהודים, עוד חיינו בארצנו הקדושה, התנפל עלינו מלך גדול, חזק ורשע מרושע, אנטיכוס היה שמו. חיילותיו הציפו את ארצנו ובפקודתו של המלך האכזרי ניסו להכריח את היהודים שיקבלו את חוקי אנטיכוס ויחדלו מללמוד תורה ולשמור את מצוותיה. במיוחד ביקש אנטיכוס לקרב אליו את הילדים היהודיים, לפתות אותם ולהוריד אותם מהדרך הישרה. אולם הילדים היהודיים היקרים לא נפלו בפח שטמן להם המלך אנטיכוס..."

דונה רחל סיפרה לנכדותיה את הסיפור המלא של חנוכה. היא סיפרה על חנה ושבעת בניה, על מסירות-הנפש הנפלאה והגבורה העילאית בה הם מסרו נפשם על קידוש השם. דמעות עמדו בעיני הילדות, שעה שהאזינו לסיפור העצוב. "האם היה לכן האומץ להתנהג כמו הבן הכי צעיר של חנה?" - שאלה הסבתא את הילדות, והן השיבו בהתלהבות: "כן, סבתא, כן, ללא שום ספק" אמרו ועיניהן נצצו בגאווה ומתוך החלטה נחושה. "מי יתן ולא תתנסו בכך" - אמרה סבתא רחל ועיניה העצובות נראו עתה עצובות עוד יותר.

את מועקת השקט שהשתרר בחדר הגדול הפר ראובן באמרו: "די! הלא חנוכה היום. הבה לא נהיה עצובים, אלא נשיר ונשמח כל עוד נרות החנוכה דולקים. הבה נקווה כי השם יתברך לא יעזוב אותנו והוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה לאבותינו".

קול דפיקה נשמע בדלת. המשרתת נכנסה והודיעה כי סניור דיאגו דה-סוזאן בא לביקור. ראובן ויעקב יצאו, כדי לקדם את פני האורח. הם נכנסו עמו לחדר וסגרו את הדלת. "חנוכה שמח לכולכם" – אמר האורח – "ויום הולדת נעים" – המשיך בפנותו אל הילדות. לאחר מכן הוא נתן מתנה לשלוש הבנות, מזוזה קטנה, עשויה מזהב, הקשורה על שרשרת של זהב. בינתיים הכניס יעקב שמן לחנוכיה וסידר את הפתילים.

ראובן הגיש לאורח מים וסניור דיאגו נטל את ידיו. לאחר מכן בירך האורח על הנרות, ושעה ארוכה עמד לידם והסתכל עליהם בהביטו באורם. הוא עמד ליד הנרות והביט עליהם בלי משים, עד שלבסוף ניתק את עצמו משם בכוח, פנה אל האחים ואמר להם כי הוא רוצה לדבר אתם פנים אל פנים. שלושת הגברים יצאו את החדר ונכנסו לחדר סמוך.

"סבתא" – שאלה רחל'ה – מדוע בא אלינו סניור דיאגו, כדי להדליק נרות חנוכה? "ומדוע הוא בכה" הוסיפה לאה להקשות. "כאשר תגדלו, אספר לכן, אם ירצה השם את סיפורו של סניור דיאגו ואז תבינו הכל" – אמרה הסבתא רחל. לאחר מכן היא חיבקה את נכדותיה ושאלה אותן בנימה רצינית אם הן מסוגלות לשמור סוד.

"כן, כן, כמובן" השיבו הילדות פה אחד. "בוודאי שאנו מסוגלות לשמור סוד". "אתן לא ראיתן כאן את סניור דיאגו. הוא לא היה כאן ואתן אל תספרו לאף אחד על אודותיו. זה סוד. אסור לדעת למישהו שהוא היה פה". – "סניור דיאגו הוא מן האנוסים, נכון?" – שאלה שרה'לה. "הסי, ילדתי! שכחי מסניור דיאגו! זהו סוד. סוד כמוס!"

בינתיים שוחחו שלושת הגברים בחדר הסמוך שיחה רצינית למדי. סניור דיאגו נמנה על קבוצה של אנוסים עשירים, שהיו קשורים ביניהם בקשר הדוק ביותר. היה להם סוכן משלהם במטה האינקוויזיציה וידעו מראש על כל התכניות השטניות של טורקוומדה. עתה נודע לסניור דיאגו, כי ראשי האינקוויזיציה אוספים חומר נגד הקבוצה שלהם ונגד ידידיהם היהודים.

"חיינו בסכנה ואני מצטער לומר כי גם חייכם בסכנה!" – אמר סניור דיאגו בארשת רצינית.

"**נותרו ימים אחדים** ואולי רק שעות אחדות, עד שטורקוומדה יתפנה אלינו. אני גם מוכרח לגלוח לכם כי העוזרת החדשה, אותה שכרה דונה רחל אף היא סוכנת סמויה של האינקוויזיציה".

"**עלינו להתייעץ** עם אמנו, דונה רחל. הלא יודע אתה, דיאגו, כי איננו עושים מאומה בלי הסכמתה. בעוד ימים אחדים ניתן לך תשובה", השיבו האחים.

"**בעוד כמה** ימים יכול להיות מאוחר מדי!" אמר דיאגו בהתרגשות. "אין לנו זמן מיותר. אתם צריכים להחליט מיד. וכי מדוע לא תקראו לדונה רחל ונשמע את דעתה מיד?"

ראובן קם כדי לצלצל למשרתת, אך בסופו של דבר החליט לגשת בעצמו לחדר השני ולקרוא לאמו. הוא נכנס לחדר ונשאר עומד ליד הדלת כאילו הוכה בהלם: בחדר עמד טורקוומדה, לבוש בגלימתו האדומה, ובידו צלב גדול.

"**ערב טוב**, סניור דל-מדיליה" – אמר הרוצח בחיוך מעושה – "עליך לסלוח לי שלא הודעתי מראש על ביקורי. אנו, בעבודתנו הקדושה, אין לנו זמן לגינוני נימוסין. אני באתי להודיע כי אתה, אחיך והאורח שלכם, סניור דיאגו, הנכם עצורים על פי החוק, ומתבקשים להילוות אלי."

הבית מוקף באנשי ואין טעם לנסות לברוח או להתנגד. אמכם, נשיכם ובנותיכם יישארו בינתיים בבית, תחת משמר, לא ארשה שהאספסוף ישתלט על הבית היפה הזה ויעשה בו שמות. זה יהיה חבל ולא נרשה זאת. אך אתם, רבותי, קומו ובואו עמי!"

דונה רחל עמדה זקופה והסתכלה לתוך עיניו האכזריות של הרוצח. היא עמדה בגאווה והביטה על בניה. היא החליטה לא ליפול לרגלי הצורר ולא לבקש ממנו רחמים. ממילא אין רחמים בלבו ומדוע תשפיל עצמה?...

הבנים ניגשו ונפרדו מאמם. "**השם יחזק אתכם וישמרכם מכל רע**" – אמרה להם אמם.

דונה רחל לא עצמה עין כל הלילה. בבוקר השכם היא לבשה את שמלתה היפה ביותר וענדה את מדליון הזהב, אותו היא קיבלה מהמלך בעד שירותיה למען המולדת, בעת המלחמה נגד המורדים באפריקה הצפונית. כאשר גמרה את הכנותיה, היא שמה את פעמיה לארמון המלוכה.

מאז שהמלך פרדיננד התחתן עם המלכה איזבלה, שהיתה ידועה לשימחה בשנאתה הכבושה ליהודים – לא הרבתה דונה רחל בביקורים בחצר המלכותי, בה היו פעם כל הדלתות פתוחות בפניה. לגביה נהגה איזבלה מינהג של יוצא מן הכלל, בקבלה בסבר פנים יפות את דונה רחל הקשישה והמיוחסת. לא מעט השפיעו על יחסה זה גם המתנות היקרות, אותן הביאה עמה דונה רחל מפעם לפעם... על יסוד זה קיוותה דונה רחל כי מאמציה לבקש את המלכה לסייע בידיה בשחרור שני בניה ישאו פרי.

אולם היא טעתה הפעם טעות מרה. במקום לפגוש את המלכה, היא פגשה בחדר ההמתנה המפואר את... טורקוומדה. שאף הוא בא, כדי לשוחח עם איזבלה. בראותו את דונה רחל אמר לה הצורך כשארשת של אכזריות שפוכה על פניו, כי חבל על כל הטירחה שלה.

כאשר נכנסה המלכה היא נישקה בלהט את הצלב הגדול שהיה תלוי על מעילו של טורקוומדה, בעוד שעל דונה רחל כמעט ולא נתנה מבטה. המלכה והאינקוויזיטור נכנסו לחדר צדדי ודונה רחל נותרה לבדה. היא ירדה עוד זמן-מה, לבה נשבר בקרבה ולאחר מכן הסירה את מדליון הזהב, הניחה אותו על השולחן ויצאה את ארמון המלוכה.

היא הלכה הביתה כששני סוכני-חרש של האינקוויזיציה שעקבו אחריה גם בבואה, נשרכים בעקבותיה. עתה היא ידעה בבירור כי אין לה ממי לצפות לעזרה, בלתי מה' לבדו. היא דאגה עתה בראש וראשונה להציל את כלותיה ובנותיהן, לפני שטורקוומדה הארוך ישים את ידיו גם עליהן.

האסון נחת עליהם במהירות כה גדולה עד שדונה רחל לא הספיקה לתכנן את תכנית הצלתן. בחדר השינה שלה היתה דלת נסתרת, ממנה הובילו מדריגות, למינהרה תת-קרקעית, שהגיעה עד שפת הנהר. במקום זה המתינה תמיד ספינה קטנה, נכונה לשעת סכנה. אולם לאן אפשר לברוח עתה, כאשר שום דבר אינו מוכן?...

דונה רחל שלחה את העוזרת החדשה לשוק כדי שתקנה מצרכי אוכל שונים. בהיעדרה היא קראה לחדר את המשרתת הזקנה, בה היא נתנה אימון מלא, ויחד הן עיבדו את תכנית ההצלה. תוך כדי שהן מדברות על פרטים שונים של תכנית ההצלה הגיע לבית קצין גבוה ועמו חיילים אחדים. הקצין הושיט לדונה רחל צו מלכותי, בו נאמר כי כל רכושה של משפחת דל-מדיליה הוחרם לטובת בית המלוכה.

נשי המשפחה יישארו בינתיים תחת חסות המלך, עד שבית המשפט של האינקוויזיציה יוציא את משפטם של הגברים. או אז יוכרע גם גורל הנשים. הקצין והחיילים התאכסנו בבית, כדי לפקוח עין על המתרחש בו.

המשרתת הזקנה, ששמה היה דואנה, לא התחשבה הרבה בחיילים שהסתובבו בבית. היא עשתה את עצמה חרשת, אינה רואה ואינה שומעת מה שמדברים אליה. כל בוקר היא לקחה את שלוש הילדות ויצאה אתן לטייל, על אפם ועל חמתם של החיילים.

הללו ניסו בתחילה לעכב בעדה, אולם דואנה הקימה קול צעקה, דחפה אותם הצידה ויצאה, באומרה כי הילדות זקוקות לאויר צח. באחד הטיולים הגניבה דואנה מכתב מאת דונה רחל, שהיה מיועד אל אחיה הגר בקונסטנטינופול. במכתבה הודיעה דונה רחל בקצרה על המצב בו נתונה המשפחה וביקשה לעשות הכל כדי לכוון את האניות שלהם לחופי מבטחים, כדי שלא יפלו לידי האינקוויזיציה או חיילי מלך ספרד.

בימים הראשונים נוהג היה חייל מחיילי המשמר ללוות את דואנה המטיילת עם הילדות, אולם חיש מהר נמאס לו הדבר, כשראה כי אכן בכוונת הזקנה רק לטייל עם הילדות ותו לא. כאשר הוא יצא, יחד עמהן, נוהג היה איפוא להשתרע על הדשא הרך שבגינה ולחטוף תנומה בריאה.

פעמים אחדות העירה אותו דואנה, באומרה כי הגיע הזמן ללכת הביתה, אולם פעם אחת הוא התעורר בעצמו ונוכח, לתדהמתו הרבה, כי הזקנה והילדות נעלמו כלא היו. הוא התרוצץ אנה ואנה, חיפש אותן בכל המקומות האפשריים ומשלא נמצאו, רץ הביתה והודיע לקצין הממונה על היעלמן. בבית קמה מהומה, דונה רחל פרכה את ידיה מרוב התרגשות וביקשה לרוץ ולחפש את נכדותיה.

החיילים לא נתנו לה לצאת, אולם התרגשותה והתרגשות כלותיה נראתה כה כנה ואמיתית, עד שהחיילים "השתכנעו" כי לא היה להן חלק בהיעלמן של הילדות.

כשנודע הדבר לראש האינקוויזיציה, התמלא טורקוומדה חימה. הוא שלח סוכנים מיוחדים שחיפשו בכל רחבי הארץ אחר הילדות שנעלמו. שמירה מיוחדת הופקדה על החופים, כדי שלא יוכלו להבריח את הילדות לחו"ל על סיפון אחת האניות. בינתיים היו דואנה והילדות אצל אחיה של המשרתת, הזקנה שהיה זפת לפי מקצועו. בית המלאכה שלו, בו היה מכין את הזפת, היה ביער.

מכאן הוא היה נוסע מפעם לפעם העירה, כדי למכור את סחורתו. במקום זה היו הילדות בטוחות מפני עיניה הבולשות של האינקוויזיציה. בימים שהם עשו ביער, תפרה דואנה לילדות שמלות פשוטות ואף הרשתה להן לשחק בזפת ולהתלכלך כהוגן. איש לא היה מכיר בילדות הלבושות בבגדים המלוכלכים את הילדות המפונקות והעדינות של משפחת דל-מדיליה.

כעבור ימים אחדים רתם האח את עגלתו המלאה סחורה, באחד השקים החביאו את שרה'לה ובשעה טובה ומוצלחת הגיעו לעיר הנמל ומסרו את הילדה לידי רב-חובל שהיה מוכן לקחתה לקונסטנטינופול. למחרת היום עשה אחיה של דואנה סיבוב נוסף ורבקה'לה הלכה בעקבות אחותה התאומה. בסיבוב השלישי, שהיה למחרת היום, קרה אסון.

סוכני האינקוויזיציה, שחשדו בנסיעותיו התכופות של הזפת, בדקו את מטענה של העגלה וגילו את לאה'לה. הם נלקחו לחקירה ושתי האחיות ציפו לשוא לבואה של לאה, כשהן יושבות מפונדות, בתאו הצר של קברניט האניה, שהבטיח לקחתן אל החופש.

בתא תת-קרקעי חשוך וטחוב ישב ראובן דל-מדיליה והתפתל ביסורים. אנשי האינקוויזיציה הירבו לענותו, כדי לסחוט ממנו שמות וכתובות של "אנוסים" שעמדו בקשר עמו. אולם שפתיו של ראובן היו חתומות ועל אף יסוריו העל-אנושיים הוא לא השמיע הגה. לפתע נפתחה הדלת של התא התת-קרקע ונכנס טורקוומדה, רב הטבחים.

בחיוך ידידותי, מעושה כמובן, הוא ניסה לשדל את קרבנו להמיר את דתו ולקבל את האמונה הנוצרית, ובדרך זו להציל, לא רק את חייו כי אם את רכושו וחיי בני משפחתו.

"**חבל על** הדיבורים שלך, טורקוומדה" – השיב לו ראובן בעוז רוח, שלא הותיר צל של ספק לגבי נכונותו למות מות גבורה על קידוש השם. "אתה רוצה שסופך יהיה מר כסופו של אחיך יעקב, שמת מיתה אכזרית ומשונה"?! שאל האינקוויזיטור בקול מאיים.

טורקוומדה ממש יצא מדעתו מרוב שקידתו להוביל לפחות אחד משני האחים דל-מדיליה אלי שמד. הוא קיווה כי זה יעשה רושם עז על היהודים וישבור את התנגדותם העקשנית. אולם ראובן נשאר איתן בהחלטתו למות על קידוש השם.

"**כמה טיפש** אתה טורקוומדה" – הוא אמר לו – "אם אתה חושב שיהודי הבוגד באמונת אבותיו, יהיה לך נוצרי נאמן, ומה גם שה"אמונה" החדשה נכפית עליו ממש בכוח הזרוע".

דברי ראובן דל-מדיליה היו מלאים לעג מר והם פגעו עמוקות בנפשו היהירה של האינקוויזיטור. "אני טיפש, אה"? – נהם טורקוומדה וחיוך שטני הצטייר על פניו – "תיכף נראה מי מאתנו פיקח יותר" – הוסיף ויצא מן התא. לפי סימן נסתר שהוא נתן נכנסה עתה לתא הצר ללאה'לה הקטנה, ניגשה אל אביה וחיבקה את צווארו.

"**לאה'לה** יקרה, כיצד את מגיעה לכאן"? – שאל ראובן בחרדה. בפעם הראשונה מאז מעצרו הוא הרגיש כיצד הוא נשבר וכוח ההתנגדות שלו הועמד במבחן חמור.

"**אני משאיר** אתכם לבד לזמן קצר" – אמר טורקוומדה עם חיוך אפל על שפתיו. – "אשוב בעוד חמש עשרה דקות, כדי לשמוע החלטה סופית". הוא היה משוכנע כי מה שלא עלה בידו באיומים ופיתויים יצליח עתה בעזרת בתו הקטנה של ראובן. מבצעי סחיטה כאלה מצליחים בדרך-כלל – זאת ידע הרוצח בשם "דת החסד" מנסיונו הרב.

כאשר ראובן נשאר לבדו עם בתו הקטנה, הוא חיבק אותה ודמעותיו התערבו בדמעותיה. "בתי היקרה" – אמר ראובן ללאה'לה – "האם את זוכרת את יום הולדתך האחרון, בחנוכה, כאשר הסבתא נתנה לך, וגם

לבנות הדודה שלך, מנורה קטנה במתנה?"... "הם לקחו אותה ממני" – שיסעה אותו לאה'לה.

"כן, אבל את המילים שסבתא אמרה לכן באותה הזדמנות, אין הם יכולים לקחת מכן. הזוכרת את מה היא אמרה? היא אמרה כי ישנם דברים הגרועים ממות. בלי תורה ומצוות אין חיים ליהודים.

ה"טובות" שחיות אלה בדמות אדם מבטיחים לנו – הם לאמיתו של דבר רעות היורדות לחיינו. הם אומרים שוהו לטובתנו אך למעשה זה אסון בשבילנו. הדוד שלך, יעקב, ידע זאת והוא בחר במוות וגם אני מוכן ללכת בעקבותיו. אם את לא רוצה להיפרד ממני לעולמים, תזכרי כיצד שבעת בניה של חנה לא נפרדו מאמם ובחרו את המות, מות גבורה, על פני חיי חרפה ואיבוד-לדעת רוחני.

התחזקי ילדתי ואל תתני להם שיבלבלו את מוחך. הם לא מתכוונים לטובתך. תבטיחי לי, ילדתי, כי לא תתני להם לשכנע אותך ואו אוכל למות בלב שקט... "לאה'לה מחתה את דמעוניה והחלטה נחושה הצטיירה על פניה הצעירות.

"מישהו הולך" – היא אמרה, בשמעה צעדים שקטים מתקרבים – "אל תדאג, אבא, אני לא אפרד ממך"...

הדלת נפתחה בלאט וצללית של אשה עמדה בפתח. לאוזניהם של ראובן ולאה'לה הגיע עתה קולה של המשרתת הוקנה דואנה: "קומו, מהר" – היא אמרה בלחישה. הם הלכו אחריה והיא הובילה אותם דרך מבואות אפלים ומסדרונות עקלקלים. הם עלו במדריגות אינסופיות ולבסוף נעצרו.

כאן אמרה דואנה לראובן בשקט: "הנה המפתח לדלת האחורית, זו הדלת הנמצאת לפניך. מאחורי הדלת עומד שומר אולם הוא ידידנו. תעשה מה שהוא יגיד לך. אני אבוא אליכם מיד כשתהיה אפשרות. השם יהא בעזרכם!" בזאת חזרה דואנה הזקנה והנאמנה על עקבותיה ונעלמה. ראובן, בהחזיקו ביד לאה'לה, ניגש אל הדלת, אשר מאחוריה חיכה לו הדרור...

על סיפון האניה שהיתה נהוגה בידי הקברניט הידידותי, שסיכן את חייו תמורת הסכום הגדול שהובטח לו, נפגשו ראובן ולאה'לה עם המשרתת הנאמנה דואנה. עתה היא יכלה לספר להם את הסיפור המלא של הצלתם וכיצד עלה בידה לבצע את התכנית הנועזת.

עלה בידה להשכיר עצמה כפועלת נקיון במרתפים של האינקוויזיציה. תוך זמן קצר היא התמצאה בכל המסדרונות, המבואות והמדריגות ואף נודע לה על קיומה של הדלת הסודית.

לא היה זה מן הדברים הקלים למצוא את המפתח של הדלת האחורית, אך כאשר נגזר ממרומים כי על הישועה לבוא, משחק המזל לעוסקים במצות הצלת נפשות. היה לילה והאניה המשיכה בדרכה על גלי הים הרוגעים. לפתע הופיע באופק סירה קטנה וניגשה בלאט סמוך לירכתי האניה הגדולה.

בעזרת סולם חבלים עלו מן הסירה לאניה שלוש דמויות של נשים, בהן נכיר את דונה רחל הקשישה ואת שתי כלותיה, אשת ראובן ואלמנת יעקב. שמחת איחוד המשפחה והצלתה היתה מהולה בעצב על מותו הטראגי של יעקב דל-מדיליה שמת על קידוש השם.